

Projekt poświęcony będzie relacjom architektury romańskiej w Polsce (XI–XIII w.) z przeprowadzanymi w tym czasie reformami Kościoła. Najważniejsza teza tego projektu zakłada, że podejmowane w Kościele katolickim działania mające na celu odnowienie instytucji, przybierając przede wszystkim charakter monastyczny, wpływały na formy architektoniczne świątyń, zaspokajając nowe potrzeby liturgiczne (użytkowników budowli) lub ideowe (fundatorów, inicjatorów reform). Taką architekturę definiować będę jako tzw. architekturę zreformowaną. Jako że reformy w znacznej mierze dotyczyły środowisk monastycznych, istotnym obszarem przedmiotu badań będzie architektura monastyczna (benedyktyńska, norbertańska, kanonicka), chociaż nie wyczerpuje ona omawianej grupy budowli, do której zaliczają się też katedry i kolegiaty.

Podstawowym celem badawczym będzie więc wieloaspektowa analiza budowli tego czasu w Polsce na tle wyróżnianych w literaturze grup architektury „zreformowanej” na zachodzie Europy (np. architektura hirsaugijska, kluniacka itd.). Przedmiotem badań w projekcie będzie architektura 20 romańskich budowli w Polsce powstałych między XI a XII wiekiem (benedyktyńskie kościoły: Tyniec, Mogilno, Lubin, Ołbin, Święty Krzyż, Płock i powiązany z benedyktynami kościół św. Gereona na Wawelu w Krakowie; kościoły norbertańskie: Ołbin, Strzelno; kościoły kanoników regularnych: Czerwińsk, Trzemeszno, Piasek in Wrocław; katedry: Poznań, Gniezno, Kraków, Wrocław, Płock; kolegiaty: Opatów, Tum pod Łęczycą, Kruszwica). Podczas analizy kierownik badań podejmie problemy typologii (rzut i układ budowli) oraz stylu (detal architektoniczny, wystrój rzeźbiarski).

Podstawową metodą badań będzie porównawcza analiza formalno-stylowa, wiodąca do określenia genezy poszczególnych rozwiązań architektonicznych. Specyfika przedmiotu badań (dzieła architektury o niemal tysiącletniej metryce, wielokrotnie przekształcane i niszczone, zachowane często jako relikty czy wręcz negatywy fundamentów) wymusza podejście interdyscyplinarne. Obok metod historii sztuki, niezbędne będzie wykorzystanie warsztatu pracy archeologa (zwł. badania stratygraficzne) oraz historyka (krytyka źródeł historycznych). Takie interdyscyplinarne podejście (postulowane już u schyłku XX w.) pozwoli zminimalizować ryzyko niepowodzenia zaplanowanych badań oraz uniknąć wysuwania wniosków, które nie wytrzymają krytyki podjętej z perspektywy różnych dyscyplin.

Opisywane powyżej zjawisko nie jest przebadane w odniesieniu do architektury w Polsce, a określenie relacji reform Kościoła i romańskiej architektury sakralnej w Polsce może poszerzyć zrozumienie jej ogólnoeuropejskiego kontekstu i znaczenia, określając jednocześnie tę relację w odniesieniu do budowli powstających w tzw. Młodszej Europie (=państwa wczesnopiastowskie, arpadzkie i przemysłidzkie). Planowane przeze mnie badania poszerzą także rozumienie historycznego znaczenia, jakie miały ruchy reformatorskie w Kościele powszechnym w XI–XIII wieku.

Innowacyjność projektu polega więc przede wszystkim na wprowadzeniu do badań nad klasycznym już zagadnieniem (architektura kościelna XI–XIII w Polsce, analizowana już od XIX wieku) nowatorskiego punktu odniesienia, jakim jest wpływ reform Kościoła, w celu określenia jej dotąd niedostrzeżanego charakteru artystycznego, społecznego oddziaływania i historycznego znaczenia. To zaś poszerzy nasze rozumienie samych reform Kościoła, które nie ograniczały się wyłącznie do spraw duchowych i politycznych, oddziaływały bowiem w sposób wieloaspektowy również na kulturę i sztukę, w tym zwłaszcza architekturę. Planowane badania będą więc miały znaczenie nie tylko dla historyków sztuki, ale także archeologów i historyków różnych specjalności.